

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ,
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
Інститут Військово-Морських Сил
Національного університету “Одеська морська академія”

МАТЕРІАЛИ

III всеукраїнської науково-практичної конференції

*“Воєнно-історична робота в Військово-Морських Силах.
Сучасний стан та перспективи”
12 листопада 2020 року*

Одеса – 2020

Воєнно-історична робота в Військово-Морських Силах. Сучасний стан та перспективи. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 12 листопада 2020 року. – Одеса: Інститут Військово-Морських Сил Національного університету “Одеська морська академія”, 2020. – 142 с.

Збірник узагальнює авторські матеріали, представлені в рамках проведення III Всеукраїнської науково-практичної конференції “Воєнно-історична робота в Військово-Морських Силах. Сучасний стан та перспективи.”

Метою конференції стало обговорення наукових проблем, пов'язаних з вітчизняною та світовою мілітарною історією, які мають вплив на сучасність. Презентація та обговорення проєкту підручника “Військово-морська історія України”. Вироблення пропозицій щодо удосконалення воєнно-історичної роботи у Військово-Морських Силах Збройних Сил України.

Матеріали рекомендовано для використання в своїй діяльності науковими та науково-педагогічним працівниками, а також курсантами усіх освітніх рівнів підготовки.

Під загальною редакцією начальника науково-організаційного відділення Інституту Військово-Морських Сил Національного університету “Одеська морська академія” капітана 2 рангу Валерія Гордійчука.

Відповідальна за випуск – науковий співробітник науково-організаційного відділення Інституту Військово-Морських Сил Національного університету “Одеська морська академія” працівник Збройних Сил України Вікторія Тригуба.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту Військово-Морських Сил Національного університету “Одеська морська академія” (протокол №3/2020 від 20 листопада 2020 року).

Відповідальність за зміст матеріалів несуть виключно автори. Матеріали опубліковано в авторській редакції.

© Авторські публікації, 2020

Гай-Нижник П. П., доктор історичних наук, професор.

Науково-дослідний інститут українознавства МОН України, доктор історичних наук, м. Київ.

УКРАЇНЬСЬКА МОРСЬКА ПІХОТА: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ І БОЙОВИЙ ШЛЯХ (1918–1921 рр.)

Кожна морська держава у складі національної армії обов'язково має військово-морські сили¹, а у їхніх лавах, як правило, є підрозділи морської піхоти.

Передумови до зародження української морської піхоти сягають задовго до утворення першої Української державності у ХХ ст. Ще 6 листопада 1917 р. зібрався I Загальночорноморський з'їзд, на якому було прийнято рішення про відправку до Києва для підтримки Української Центральної Ради загону моряків у складі 700 осіб. Загін цей склала перша українізована на Чорноморському флоті берегова частина – севастопольський півекіпаж під командуванням підполковника В. Савченка-Більського, який сформувався в Окремий морський курінь імені Петра Сагайдачного. Невдовзі, у січні–лютому 1918 р. вояки куреня взяли участь у боях з більшовиками у Києві. Ще одним, самоорганізованим загonom морської піхоти був Курінь морської піхоти Армії УНР, що створився у грудні 1917 р. в Одесі з українізованих підрозділів Чорноморського флоту. Цей загін брав участь у бойових діях проти більшовиків на початку 1918 р. на вулицях Одеси.

Народження української морської піхоти сучасного зразка припадає на 1918 рік, а саме на час існування Української Держави у формі Гетьманату Павла Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 р). Колишній бойовий генерал російської служби П.Скоропадський безперечно розумів важливість цього роду військ у забезпеченні збройної безпеки і потужності країни. Як «Верховний

---

¹Дивіться: *Гай-Нижник П.* Чорноморський флот і українське державотворення 1917–1918 років (До історії створення Військово-Морських Сил України) // Військовий музей (науково-методичний збірник). – Вип.7. – К.: ЦМЗСУ, 2006. – С.37–46.

Воевода Української Армії і Фльоти» він в перший же місяць свого перебування при владі звернув увагу на необхідність створення служби морської піхоти, тим паче, що Українська держава володіла досить великою смугою узбережжя Чорного й Азовського морів. Відтак віце-адміралом А. Покровським було складено проект дислокації частин сухопутної оборони північно-західного району Чорного моря.

23 травня 1918 р. гетьманом П. Скоропадським було видано наказ №70 по Морському відомству «Про початок формування бригади морської піхоти у складі трьох полків для несення служби». Бригада морської піхоти, згідно з вищевказаним наказом, поділялася на три відділи:

- перший з них повинен був виконувати свої обов'язки на території від західного кордону Української Держави до Сичавки;
- другий – від Сичавки до Станіслава;
- третій – від Станіслава до Перекопу.

Завданням морських піхотинців було несення служби на узбережжі держави й у військово-морських фортецях, а також виконання десантних операцій. Крім основного призначення, ці полки морських піхотинців мали вартувати майно Морського відомства. Цим же наказом було призначено командирів полків і начальників відділів².

Початок саме такому складу частин морської піхоти поклав черговий наказ П. Скоропадського по Морському відомству.

Відповідно до нього кадровий склад частин у повній кількості складався з трьох полків, кожен з яких налічував по три курені, а курінь містив у собі чотири чоти (сотні) морської піхоти й одну кулеметну команду³.

---

² Гай-Нижник П. Українська морська піхота: історія створення // Морська держава. – 2003. – №3.

³ ЦДАВО України. – Ф. 2203. – Оп. 1. – Спр. 3г. – Арк. 25–25 зв.

⁴ ЦДАВО України. – Ф. 2203. – Оп. 1. – Спр. 3г. – Арк. 111.

Гаврило Никогда

Формуванням бригади займався відділ морської піхоти Головного морського штабу Морського міністерства. 25 травня тимчасовим виконувачем обов'язків начальника відділу призначили підполковника Гаврила Никогда⁴. Передбачалося також створення трьох ескадронів морської кавалерії – в Одесі, Очакові та на Перекопі. Комендантом (пізніше командиром) 1-го полку морської піхоти став військовий старшина Іларіон Ісаєвич.

Згодом наказом П. Скоропадського по Морському відомству (й по Головному Управлінню по справах особистого складу фльоти), як згадував український морський капітан С. Шрамченко: «Його Світлість Ясновельможний Пан Гетьман всієї України, Військ козацьких і Фльоти 24 жовтня 1918 р. в присутності Своїй в місті Києві соізволив» підвищити І. Ісаєвича до звання полковника із затвердженням на посаді командира 1-го полку морської піхоти⁵.

12 червня 1918 р. при Головному морському штабі під керівництвом начальника відділу морської піхоти підп. В. Дашкевича-Горбацького було створено окрему комісію, що мала вирішувати усі поточні проблеми щодо її формування, до складу якої увійшли по одному представнику від Морського генерального штабу, відділів морської оборони і морської піхоти (з дозволом, за потреби, залучення інших посадовців з правом дорадчого голосу)⁶. 15 червня було ухвалено розпочати тимчасово формувати у кожному з трьох полків морської піхоти по одному куреню козаків у повному штатному обсязі. Командний склад такого куреня виглядав так: командир полку, завідувач господарчої частини, значковий, діловод, скарбник, лікар, курінний, командир 1-ї сотні, командир 2-ї сотні, командир 3-ї сотні, командир 4-ї сотні, командир кулеметної команди. Загалом же у такому курені за штатом мало би бути також старшин (з

⁵ Шрамченко С. Свято Українського Моря// Свобода (ДжерсіСіті). – 1956. – Ч. 80.

⁶ ЦДАВО України. – Ф. 2203. – Оп. 1. – Спр. 3г. – Арк. 180 зв.

платнею: для одружених- 450 крб., для неодружених - 300 крб.⁷⁾ і цивільних: 3 штаб-старшини, 6 обер-старшин, 2 урядовця та 1 лікар⁸⁾.

Усіма справами морської піхоти, які не входили до повноважень Морського Генерального штабу, видав відділ морської піхоти при Головному штабі Морського міністерства. Від початку створення відділу ним завідував керівник збройних боївок при гетьманському перевороті 29 квітня 1918 р. полковник В. Дашкевич-Горбацький, а з 21 липня 1918 р. (згідно з наказом гетьмана по Морському відомству) на чолі відділу став полк Ястржембський.

Кокарда підстарший флоту Української Держави (липень 1918 р.)

15 липня 1918 р., згідно з наказом П. Скоропадського по Морському відомству, для морської піхоти було встановлено однострій у вигляді форми, подібної до частин піхоти з додатком чорного канту навколо погонів і якоря на них – золотого для старшин і підстаршин, жовтого – для козаків⁹⁾. Невдовзі морські піхотинці, як і всі військово-морські сили Української Держави, отримали (згідно з гетьманським наказом по Морському відомству від 18 липня 1918 р.) затверджений П. Скоропадським новий Військово-морський прапор. Пізніше, у 90-ті роки ХХ ст., цей прапор стане відзнакою Військово-Морських

Сил нової незалежної Української Держави.

1 серпня 1918 р. відповідно до наказів П. Скоропадського по Морському відомству було призначено й оголошено старшинський склад усіх трьох полків морської піхоти, а також призначено персональний склад Управління суходільної оборони північно-західного району Чорного моря.

Начальником суходільної оборони північно-західного району Чорного моря було призначено контр- адмірала Семена Семеновича

⁷⁾Луговський О. Формування збройних сил Української Держави (1918 р.). Організаційні аспекти // Військово-історичний альманах. – 2003. – Ч. 2(7). – С. 51.

⁸⁾ЦДАВО України. – Ф. 2203. – Оп. 1. – Спр. 3г. – Арк. 40.

⁹⁾Шрамченко С. Українська Морська Піхота 1917-1920 рр. // Літопис Червоної Калини. – Львів. – 1934. – Ч. 11. – С. 13–17.

Фабрицького¹⁰. Морські піхотинці, як і всі стар-шини і козаки, складали урочисту присягу на вірність Українській Державі (її текст було затверджено відповідним законом від 30 травня 1918 р.), а також відповідали перед законом про військову підсудність, що був затверджений гетьманом 30 травня 1918 р.

Крім того, як і їхнім колегам з інших родів військ Української Держави, морським піхотинцям відповідно до затвердженого гетьманом 1 серпня 1918 р. Закону «Про політично-правове становище служачи Військового відомства» заборонялося «входити до складу і брати участь у будь-яких спілках, гуртках, товариствах, партіях, радах, комітетах та інших організаціях, що мають політичний характер».

31 серпня 1918 р. диспонально - таємний наказ по Морському відомству визначив повну дислокацію всіх частин оборони Чорного моря, узбережжя північно-західного району. При цьому місцями розташування штабів полків морської піхоти призначалися: 1-го полку – м. Одеса, 2-го полку – м. Миколаїв, 3-го полку – м. Херсон. Посада начальника охорони сектору прирівнювалася до рангу начальника бригади. Начальниками охорони районів були: перший район – полк. Л. Ракитін, другий район – ген.-майор А. Качаровський, третій район – полк. П. Полянський. У кожному з цих районів планувалося тримати 2 гарматні курені, полк морської піхоти та ескадрон морської кавалерії, а також певну кількість зв'язкових та транспортних відділів¹¹.

Одночасно було сформовано й три ескадрони морської кінноти, з яких перший окремих ескадрон перебував в Одесі, другий – в Очакові, третій – в Перекопі¹².

---

¹⁰Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. Історія українського війська: (Від княжих часів до 20-х років ХХ ст.). – Львів, 1992. – С. 441.

¹¹Луговський О. Формування збройних сил Української Держави (1918 р.). Організаційні аспекти // Військово-історичний альманах. – 2003. – Ч. 2(7). – С. 51.

¹²Шрамченко С. Українська Морська Піхота 1917–1920 рр. // Літопис Червоної Калини. – Львів. – 1934. – Ч. 11. – С. 13–17.

При цьому частини морської піхоти розміщувалися наступним чином:

Одеса:

(1-ий полк морської піхоти під командуванням підп. І. Ісаєвича)

- Управління Корпусу морської охорони;
  - Штаб 1-го району морської охорони;
  - Штаб 1-го полку морської піхоти;
  - Штаб 1-го ескадрону морської кавалерії;
  - Телеграфний і телефонний взводи морської піхоти.
- (Всього бл. 300 осіб).

Миколаїв:

(2-ий полк морської піхоти; два його курені)

- Штаб 2-го району морської охорони;
  - 2-й батальйон 2-го полку морської піхоти;
  - 2-й артилерійський батальйон;
  - Телеграфний і телефонний взводи морської піхоти.
- (Всього бл. 1200 осіб, 8 гармат).

Очаків:

(2-ий полк морської піхоти; один його курень; 2-ий ескадрон морської кавалерії¹³)

- 1-й батальйон другого полку морської піхоти;
  - 1-й артилерійський батальйон;
  - Штаб 2-го ескадрону морської кавалерії;
  - Напів рота саперів і мотоциклет на команда.
- (Всього бл. 800 осіб, 12 гармат).

Херсон:

- Штаб 3-го району морської охорони,
- Штаб 3-го полку морської піхоти.

Перекоп:

- Штаб 3-го ескадрону морської кавалерії.

---

¹³Пархоменко В. Військові формування Центральної Ради та Гетьманату у Миколаєві // Воєнна історія. – 2004. – № 1 (3).

Як і в Одесі, у Миколаєві були розташовані два інженерні взводи (телеграфний і телефонний), а в Очакові – піврота саперів і мотоциклетна команда. II-й відділ сухопутної оборони обслуговували радіостанції Миколаєва та Очакова. Активно почав формуватися особовий склад дивізій. Було також вирішено укомплектувати артилерію морської піхоти 76 мм гірськими гарматами Шнайдер-Дангліса зразка 1909 р., по шість гармат на батарею (таке рішення обумовлювалося тим, що така гармата має відносно малу вагу, порівняно з звичайною польовою гарматою, й відтак є легкою у передислокації)¹⁴.

*Адмірал
Андрій Покровський*

Однак проект, запроваджений адм. А. Покровським, був втілений в життя лише частково. Уся берегова інфраструктура, озброєння та обладнання дісталися Україні в спадщину від російської армії. Проблема полягала у комплектуванні особовим складом названих частин сухопутної оборони узбережжя Чорного моря. В умовах німецької окупації країни були лише частково сформовані три полки морської піхоти неповного складу та деякі допоміжні підрозділи.

Уже в жовтні 1918 р. до служби у лави Українського Війська мали бути закликані новобранці 1899 року народження, утім через внутрішньополітичну і зовнішню ситуації, що склалися восени 1918 р., набір призовників було відкладено на пізніший час¹⁵. Проте 14 грудня 1918 р. Українську Державу (Гетьманат П. Скоропадського) було повалено.

Морські ж піхотинці продовжили вірно служити своїй Батьківщині вже під прапором Української Народної Республіки. У січні–лютому 1919 р. Армія УНР втратила контроль над чорноморським узбережжям, а також була змушена залишити Київ. Штаб берегових військ перенесли до Вінниці, а згодом керівні структури опинилися на Прикарпатті.

¹⁴Відродження. – 1918. – Ч. 71. – 26 (13) червня.

¹⁵Гай-Нижник П. Українська морська піхота: історія створення // Морська Держава. – 2003. – №3.

Тоді, від 3 лютого 1919 р. у Вінниці розпочалося формування морського полку, перенесеного за згодою Військового секретаріату ЗО УНР до Коломиї. Вже 24 березня 1919 р. морський міністр М. Білинський наказом по морському відомству ч. 1/101/53 затвердив штат 1-го Гуцульського полку морської піхоти. Його командиром було призначено сотника Володимира Гемпеля (від 9 травня 1919 р – полк. Петра Сича). Комплектування полку проводилося моряками, які проходили службу на Адриатичному флоті колишньої Австро-Угорщини. До його складу мали поступити мобілізовані військовими апаратами УНР та ЗО ЗУНР громадяни, які раніше проходили службу на російському та австро-угорському флотах. Задля доповнення штату полку М. Білинський та С. Шрамченко звернулися подопомогу до галичан(бокорахів), що мали досвід сплаву лісу річками Черемош і Прут. Ці бокораші й склали більшість козаків полку. Більшість же старшин була з гетьманських полків (найбільше з 34-го Лубенського пішого полку)¹⁶. Наприкінці березня 1919 р. формування полку було завершено в Бродах у складі 2374 осіб, а саме: старшин – 63, лікарів – 5, урядовців – 9, козаків – 2297. В розпорядженні полку було 415 коней (з них верхових – 142, обозних – 273)¹⁷.

*Морський міністр УНР
М. Білинський та С. Шрамченко(в
однострої 1-го Гуцульського полку
морської піхоти, 1919 р.)*

Остаточо ж формування Гуцульського полку морської піхоти завершилося у травні 1919 р. Тим часом полк дістав наказ виступити до Рівного, одержати там всю необхідну зброю, технічні засоби та одяг і вирушити на фронт під Київ.

Були встановлені тимчасові окремі відзнаки для полку на зразок загальновійськового однострою армії:

¹⁶Петренко І. Дещо з історії «1-го Гуцульського полку морської піхоти» //Літопис Червоної Калини. – Львів. – 1934. – Ч. 2. – С. 3–5.

¹⁷Шрамченко С. Свято Українського Моря// Свобода (ДжерсіСіті). – 1956. – Ч. 80.

на лівому рукаві старшин і підстаршин полку зображався металевий золотий якір зразку встановленого на кокарді старшин українського флоту, у козаків– такий самий якір чорного кольору. Погони старшин і підстаршин мали металевий золотий якір, у козаків – такий самий жовтий.

Наказ же по Морському відомству(Ч. 18/132/74)від 16 квітня 1919 р., що був виданий в Станиславові, встановлював:«для старшин чорний френч, чорніштани-галіфе до висоти чобіт з золотим позументом («лямпасом»), у підстаршин і козаків – з червоним кантом. Чорний шкіряний пас. Для підстаршин встановлювалися жовті відзнаки на лівому рукаві під жовтим якором. У тому числі: ройовий– один кут, чотовий– два і бунчужний– три. Для старшин запроваджувалися золоті позументи на обидвох рукавах –відзнаки трохи подібні до тих, що були прийняті в загальній Українській Армії. Зокрема, хорунжий мав один, поручник– два, а сотник – три тонкігалуни; отаман (курінний) – один, підполковник (помічник командира полку) – два і полковник – три широкі галуни. Було встановлено для коменданта дивізії морської піхоти, в склад якої входив «І Гуцульський полк морської піхоти», відзнаки на полковіоднострою: два широкі, вишиті, переплетені галуни, а для морськогомінистра (почесно!) – три галуни. Холодною зброєю старшин, підстаршин і козаків був багнет. Кортик, як специфічна щоденна зброя старшин і кондукторів українського державного флоту, старшинам і підстаршинам морської піхоти не був наданий, але часом, з власної ініціативи, вони його носили»¹⁸.

9 квітня, територія між Миколаєвом, Очаковом і Херсоном у смузі 75 верст навколо них, була проголошена Приморським фронтом, а Морський міністр –його командувачем.

У травні 1919 р. 1-й Гуцульський полк морської піхоти брав участь у наступі на фронті у складі формування «Запорізька Січ», пізніше реорганізованого в 2-гу окрему пішу дивізію Армії УНР.

---

¹⁸Шрамченко С. Українська морська піхота 1917–1920 рр. // Літопис Червоної Калини. – 1992. – № 8–9.

Перше бойове хрещення полк здобув 5 травня 1919 р. під Волочиськом при переправі через Збруч з Галичини в боях з більшовиками¹⁹.

*Старшина
1-го Гуцульського полку
морської піхоти.
квітень 1919 р.*

Морські піхотинці відзначилися у боях з більшовиками за Волочиськ, Фельштин (нині Гвардійське), Ярмолинці, Бар, Жмеринку тощо²⁰.

14 липня 1919 р. наказом по Морському відомству (ч. 274) було оголошено про формування 2-го полку морської піхоти у Кам'янці-Подільському. Виконуючим обов'язки коменданта полку було призначено коменданта 1-го куреня 1-го Гуцульського полку морської піхоти поручника Ілька Сича. Після того полк вирушив на фронт.

Влітку ж було ухвалене рішення про створення на базі двох полків дивізії морсь-

кої піхоти під командуванням колишнього морського міністра М. Білинського (перший же Гуцульський полк увійшов до складу 12-ї дивізії Київської групи Армії УНР, а пізніше – до Київської збірної дивізії). Штаб дивізії морської піхоти деякий час перебував у Кам'янці-Подільському, а потім вирушив на схід на фронт до своїх частин. Дещо пізніше у Бродах було сформовано 3-й полк морської піхоти.

29 липня 1919 р. морський міністр Микола Злобін провів інспекцію новоствореного 2-го Гуцульського полку морської піхоти та увів його своїм наказом до складу дивізії Морської піхоти. С. Шрамченко згадував: «Пригадую собі, яке гарне вражіння робила запасово-учбова сотня 2-го полку, коли добре одягнена і вимуштрована, вона з піснями проходила по Кам'янці.

¹⁹Петренко І. Дещо з історії «1-го Гуцульського полку морської піхоти» //Літопис Червоної Калини. – Львів. – 1934. – Ч. 2. – С. 3-5.

²⁰ 23 травня – День створення української Морської Піхоти // Український інститут національної пам'яті. Офіційний сайт. – 2019. – 23 травня [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://uin.gov.ua/pres-centr/novyiny/23-travnya-den-stvorenniya-ukrayinskoyi-morskoyi-pihoty>

29 липня 1919 р. відбувся її інспекторський перегляд морським міністром на площі біля кам'янецького залізничного двірця.

Був гарний день. Тільки що одержано відомості про успіх наших з'єднаних армій проти більшовиків. Уже звільнені від ворога були і Проскурів, і Жмеринка, і Вапнярка. Під команду «струнко!» морський міністр прийняв рапорт коменданта 2-го полку, який приїхав з фронту і в супроводі автора цих рядків і сотенного коменданта обійшов фронт сотні. Потім морський міністр у короткій промові поздоровив сотню з нашими успіхами на фронті і побажав їй того ж, що сотня зустрінула «славою». Сотня в той же день вирушила на фронт до місця перебування штабу дивізії морської піхоти»²¹.

С. Шрамченко та Б. Гловацький, чиновник морської піхоти, 1919 р.

У серпні 1919 р. під час офензиви об'єднаних українських армій на Київ – Одесу 1-й Гуцульський полк наступав в напрямку Христинівки (Черкащина). Найбільшого свого складу полк набув у вересні–жовтні 1919 р., коли його чисельність сягала до 700 козаків за реєстрами, бойовий склад піхоти ж становив 200–300 багнетів, а кіннотної сотні – до 50 шабель²². У подальшому морські піхотинці, що були розділені між частинами частинами Армії УНР, переносили усі тяжкості її війни з більшовиками та денікінцями, потерпали від епідемії тифу й, зрештою, у грудні 1919 р. опинилися разом з усім республіканським

військом у так званому «Трикутнику смерті». Варто зазначити, що під час відступу морські піхотинці не зазнали великих втрат завдяки не лише належному бойовому вишколові, а й дисциплінованості та

²¹Шрамченко С. Українська морська піхота 1917–1920 рр. // Літопис Червоної Калини. – 1992. – № 8–9.

²²Петренко І. Дещо з історії «1-го Гуцульського полку морської піхоти» // Літопис Червоної Калини. – Львів. – 1934. – Ч. 2. – С. 5.

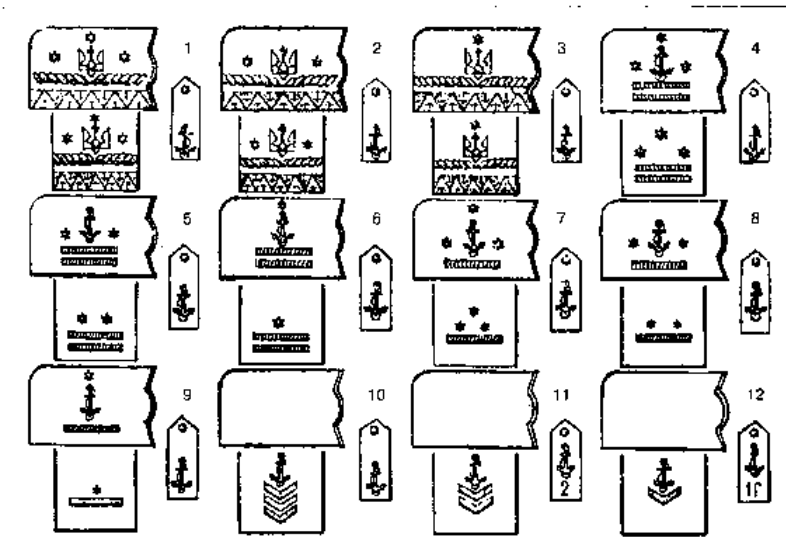
розумного використання свої кінноти на чолі з сотн. Новиковим.

Жоден з підрозділів морпіхів також і не здався у полон дені кінцям (як то було, скажімо, в ГА), а натомість з наказу ген. М. Омеляновича Павленка й от. Ю. Тютюника навіть здійснили рейд у запілля Добровольчої армії. Невдовзі ж, 6 грудня 1919 р. морські піхотинці з Любара вирушили у Перший зимовий похід. У ньому 1-й Гуцульський полк морської піхоти увійшов до складу 5-го збірного полку Київської дивізії, як сотня, а кіннота влилася до збірного кіннотного полку, куди багато пішло й піхотинців з полку.

Ось як згадував про той Зимовий похід морський піхотинець, пор. І. Петренко: «З початком зимового походу стали ми відчувати велику страту в людях: багато хорувало на тиф, а багато й втікало. З початку в сотні було багато старшин на посаді козаків, а по новому році к-т сотні, б. к-т 1 гуц. полку пор. П. Сич з братом І. Сичем захорували на тиф і спробували пробратися на Полтавщину кіньми. Це їм по чуткам не вдалося: більшовики їх злапали й розстріляли. Перебули зимовий похід в пішій сотні зі старшин: сотн. Михайло Піддубний, пор. Іван Петренко і пор. Петро Коротун, а в кінній сотні: сотн. Новиків, сотн. Цегельниченко і хорунжий Горецький. Здається, всі, а може про кого й забув. Козаків збереглося чоловіків 30 в піхоті й стількиж, може й більше трохи в кінноті. В складі Збірного полку Київської дивізії приймали участь у всіх боях з добр. армією й з червоними. Вознесенськ (поповнення зброєю й набоями), Балта, Вапнярка й перехід через фронт до 3-ої залізної дивізії в Мясківці, Савчині в районі Ямполя на Поділлю. Цей самий гурток «гуцулів» перебув кампанію року 1920, як окрема 1 сотня 29 стрілецького куріння»²³(рис.1)

---

²³Петренко І. Дещо з історії «1-го Гуцульського полку морської піхоти» //Літопис Червоної Калини. – Львів. – 1934. – Ч. 2. – С. 4–5.

*Знаки различия морской пехоты периода
Директории, 1919–1920 гг.
(петлицы на воротнике, шитье на рукаве и логотип):
1) генерал-полковник; 2) генерал-поручик;
3) генерал-хорунжий; 4) полковник;
5) подполковник; 6) атаман морской пехоты;
7) сотник; 8) поручик; 9) хорунжий;
10) буржуйский; 11) чотовый;
12) бойовой 1-го Гуцульского полка морской пехоты.*

Рисунок 1 -Нарукавні відзнаки гуцульського морського піхотного полку, 1920 р.

Після завершення Першого Зимового походу 1-й Гуцульський полк не стали відновлювати, а колишні його вояки продовжили нести службу в складі 4-ї Київської стрілецької дивізії. У квітні 1920 р. переформовані полки морської піхоти УНР взяли участь в спільному українсько-польському визвольному поході і 7 травня звільнили Київ, який проте невдовзі змушені були залишити. Утім, слід зауважити, що у той короткий час звільнення Києва, на Дніпрі почала формуватися Дніпровська воєнна флотилія та Дніпровський флотський півекіпаж, а в дивізії морської піхоти з'явився бронепотяг «Чорноморець». Як і Військова флотилія (до цього – 1-й флотський півекіпаж) він перебував у розпорядженні командира 1-ї Запорізької стрілецької дивізії. З червня до листопада 1920 р. морські піхотинці воювали на Поділлі та в Галичині. Морська піхота була причетною й до т. зв. «чуда на Віслі», коли під стінами фортеці Замостя українські морські піхотинці, в рамках польської оборонної операції, стали

кістяком у горлі зупиненої атаки більшовицької 1-ї Кінної армії С. Будьонного та військ М. Тухачевського. Крім того, 21 листопада 1920 р. на берегах Збруча під Підволочиськом саме морський курінь, підтримуваний вогнем бронепотяга, забезпечив відхід українського війська і до останнього тримав бій з ворогами. «Чорноморець» із загоном морської піхоти останнім залишив землю Великої України та перейшов Збруч. Після ж укладеного поляками 9 листопада 1920 р. перемир'я з більшовиками, українські морські піхотинці були інтерновані поляками ж в таборах Олександрів, Каліш, Щепюрно.

Група українських морських піхотинців, інтернованих в польських таборах, 1920 р

Однак на цьому героїчна історія українських морських піхотинців не закінчилася. 25 жовтня 1921 р. розпочався Другий Зимовий похід, участь в якому взяли й морпіхи. «І 2-ий зимовий похід генерала Ю. Тютюнника в листопаді

1921 р. з таборів інтернованих нас не минув, – писав у спогадах І. Петренко. – Пішли знову всі й чимало залишилося там під Базаром і входять в рахунок «359» розстріляних більшовиками. В цім поході брав участь і творець 1-го Гуцульського полку Морської піхоти бл. п. ст. лейт. М. Білінський, який був ранений в ногу й по перемозі кінноти Котовського під М. Миньками, не бачучи можливості втекти, застрелив себе сам. Згинув без вісти сотн. Піддубний М., а раненим вернувся з походу пор. Петренко. А тепер розсіялося по цілому світі й сліду не залишили»²⁴. Багато з морських піхотинців загинули звитяжною смертю за свободу і незалежність Вітчизни. Сьогодні морська піхота захищає свою відроджену новітню незалежну державу Україна та є гідним героїчним спадкоємцем і продовжувачем слави своїх попередників.

²⁴Петренко І. Дещо з історії «1-го Гуцульського полку морської піхоти» //Літопис Червоної Калини. – Львів. – 1934. – Ч. 2. – С. 4-5.